

GENOMFÖRDA PROJEKT – FRIA VANDRINGSVÄGAR FÖR FISK

Titel	Genomförda projekt – Fria vandringvägar för fisk
Författare	Viktor Kärvinge, Mälarens vattenvårdsförbund
Rapportnummer	2023:01
Webbplats	www.malaren.org
Upplaga	Endast digital utgåva

Inledning

Strömmande vatten har varit historiskt viktiga för att utvinna kraft och än i dag finns väldigt många lämningar från dammar och andra anläggningar som på olika sätt har förändrat naturmiljön och lett till att vissa arter tryckts undan eller helt försvunnit. För att nå miljö kvalitetsnormer för vatten och det nationella miljömålet Levande sjöar och vattendrag behöver många skadade naturmiljöer restaureras, ofta i anslutning till intakta eller delvis raserade dammar.

Mälarens vattenvårdsförbund arbetar sedan 2019 aktivt med att stödja andra organisationer att genomföra vattenvårdsprojekt. Framst i ett samarbete med Sveriges Sportfiske- och fiskevårdsförbund men även med andra fiskevårdsorganisationer och vattenråd. Mälarens vattenvårdsförbund bidrar med platskännedom, underlag för tillståndsansökningar och dispenser med mera, dialog med intressenter och annat som är viktigt för ett smidigt genomförande.

Alla projekt som genomförs är frivilliga samarbetsprojekt och inte något som initierats av Länsstyrelsens tillsyn. Utgångspunkten är att alla inblandade ska känna att projektet har inneburit något positivt för bygden och naturmiljön. Projekten har primärt finansierats med LOVA-medel och bidrag från Havs- och vattenmyndighetens "Projektlista".

Innehåll

1 Lugnets kvarn Gärsjöbäcken, Svartån, Sala kommun.....	6
1.1 Projektområde	6
1.2 Orsak till åtgärder	7
1.3 Resultat och genomförande	7
1.4 Planerad uppföljning	7
2 Hyttgatedammen, Lillån Sagån, Sala kommun.....	8
2.1 Åtgärden	8
2.2 Resultat och genomförande	9
2.3 Planerad uppföljning	10
3 Bockhammar, Erlandsbobäcken, Hedströmmen Skinnskattebergs kommun.....	10
3.1 Åtgärden	10
3.2 Resultat och genomförande	11
3.3 Planerad uppföljning	11
4 Skärsjöbäcken Aspebo Skinnskatteberg, Hedströmmen Skinnskattebergs kommun	11
4.1 Åtgärden	11
4.2 Resultat och genomförande	12
4.3 Planerad uppföljning	12
5 Gisslarbo, Gisslarboån, Hedströmmen Köpings kommun	12
5.1 Åtgärden.....	12
5.2 Planerad uppföljning	14
6 Herr kvarn, Sagån Västerås kommun	14
6.1 Åtgärden	14
6.2 Planerad uppföljning	15
7 Sagåns grunddammar, Sagån Sala kommun	15
7.1 Åtgärden.....	15
8 Kvarngråden, Gunnilbo, Gunnilboån Hedströmmen. Skinnskattebergs kommun	17
8.1 Åtgärden	17
8.2 Planerad uppföljning	18

9 Korslöt, Valstaån, Köpingsån Köpings kommun	18
9.1 Åtgärden	18
9.2 Planerad uppföljning	19

1 Lugnets kvarn Gärsjöbäcken, Svartån, Sala kommun

Projektet genomfördes tack vare Sala kommuns medverkan, Sagåns vattenråds bidragsförmedling av Länsstyrelsens LOVA-medel.

Bild 1: Lugnets kvarn i Gärsjöbäcken. Foto: Viktor Kärvinge.

1.1 Projektområde

Från Hjortronmossen, som är en del av det Västmanlands stora numera skyddade brandområde, rinner Gärsjöbäcken till Svartån. Som en del av reservatsförvaltningen kommer Hjortronsmossen restaureras med förbättrad vattenkvalitet och mer naturliga flöden som följd. I samband med detta har ett lämpligt restaureringsprojekt i form av en två kvarnlämningar identifierats. Gärsjöbäcken har ett tydligt och jämt fall i hela sitt lopp från Gärsjön till Svartån. Bäcken har en strömmiljö som är förhållandevis ovanlig för Svartåns avrinningsområde som i övrigt främst präglas av grunda slättlandsjöar och meandrande åar i jordbrukslandskapet.

Lugnets kvarn ligger mitt i strömsträckan, och dämde inte någon lång sträcka men var ett definitivt vandringshinder för fisk och därför ett hinder för återetablering av arter som naturligt borde finnas i bäcken.

1.2 Orsak till åtgärder

Lugnets kvarn och lämningar av en annan damm längre ner är de enda definitiva vandringshindren i bäcken. Fria vandringsvägar för fisk förbi de delvis raserade dammarna kommer tillsammans med övriga restaureringar som planeras i området återskapa en intressant biotop med potential till hög biologisk mångfald. Gärsjöbäcken elprovfiskas återkommande.

Dammarna behöver åtgärdas för att nå miljö kvalitetsnormen för vattenförekomsten.

1.3 Resultat och genomförande

Lugnets kvarn öppnades för fri passage för fisk hösten 2022, samtidigt genomfördes åtgärder vid dammlämningen längre ner i bäcken. Åtgärderna tog två dagar att genomföra. Projektet övervakades av en arkeolog i enlighet med Länsstyrelsens tillstånd för ingrepp i fornlämning. Dämningen är nu helt borta även om bara en liten del av den gamla dammen berördes av ingreppet. Upplevelsevärdet av kulturmiljön är oförändrat.

Bild 2: Dammen öppnad. Foto: Viktor Kärvinge

1.4 Planerad uppföljning

Gärsjöbäcken kommer fortsättningsvis elprovfiskas vilket gör att resultaten kan följas över tid.

Vandringshindret kan tas bort i berörda register.

2 Hyttgatedammen, Lillån Sagån, Sala kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Sala kommun, Sagåns vattenråd, Mälarens vattenvårdsförbund och Sveriges sportfiskeförbund.

Huvudsaklig finansiering av enterprenadarbeten via Havs- och vattenmyndighetens projektlista.

Bild 3 Nedströms Hyttgatedammen i Sala. Foto: Viktor Kärvinge

2.1 Åtgärden

Sommaren 2020 är åtgärder planerade vid Herr kvarn i Sevalla, Västerås kommun. Åtgärderna innebär att det blir fritt från strömmarna nedströms Sevalla ända upp till Sala. Däremellan har flera partiella vandringshinder trösklas genom ett LONA- och LOVA-projekt. Inne i Sala finns möjliga platser för lek för typiska sagå-arter, främst olika karpfiskar. Uppströms Sala i aktuell vattenförekomst pågår ett arbete (LONA/LOVA) genom vilket fem vandringshinder åtgärdats och flera åtgärder planeras. Sagåns är Mälarens artrikaste å och fri fiskvandring förbi Hyttgatedammen skulle vara ett viktigt steg i att sammankoppla strömbiotoper inom Sagån, utöver det för övriga vandringshinder nedströms mot Mälaren planeras åtgärder i samband med nationella planen för omprövning av vattenkraften. Sagån omprövas med start 2023. Hyttgatedammen är byggd mot det som tidigare var en bro över Lillån.

Bild 4. Hyttgatedammen. Den uppdamda sträckan. Foto:Viktor Kärvinge

2.2 Resultat och genomförande

Dämningen togs bort i november 2021 och sträckan uppströms biotopvårdades med ca 900 ton sand, grus och sten. En längre sammanhängande strömsträcka har återskapats. Sommaren 2022 elprovfiskades sträckan och fler arter än tidigare påträffades, bland annat sandkryporen som 2021 påträffades längre ner i Sagån men aldrig tidigare påträffats i Svealand.

Projektet har mötts av stor uppskattning från allmänheten.

Bild 5 Hyttgatedammen. Den avsänkta och biotopvårdade sträckan. Foto: Viktor Kärvinge

2.3 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

3 Bockhammar, Erlandsbobäcken, Hedströmmen Skinnskattebergs kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Skinnskattebergs kommun, Mälarens vattenvårdsförbund och Sveriges sportfiskeförbund.

Huvudsaklig finansiering av enterprenadarbeten via Havs- och vattenmyndighetens projektlista.

Bild 6 Uppdämt område för Ebba Brahes lusthus i Bockhammar. Foto: Viktor Kärvinge

3.1 Åtgärden

Ebba Brahes lusthus är en strakt skyddsvärd kulturmiljö i Bockhammar, Skinnskatteberg. Lusthuset skulle renoveras och i och med det behövde dammen i vilken lusthuset låg sänkas av. I samband med detta ansågs det lämpligt att även genomföra åtgärder för fria vandringsvägar för fisk.

3.2 Resultat och genomförande

Under sommaren/hösten 2022 färdigställdes en miljöanpassning dammen samtidigt som en torrlagd sidofåra öppnades och biotopvårdades. Sten och grus har tillförts bäcken. Fisk kan nu passera fritt upp och ner förbi platsen och tillsammans med åtgärden vid Kvarngården och ytterligare två planerade åtgärder har snart en lång sträcka av vattendraget en naturlig funktion för livet däri.

Bild 7 Den nya tröskeln vid Bockhammar innan vattnet släpptes på. Foto:Viktor Kärvinge

3.3 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

4 Skärsjöbäcken Aspebo

Skinnskatteberg, Hedströmmen

Skinnskattebergs kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Skinnskattebergs kommun, Mälarens vattenvårdsförbund och Sveriges sportfiskeförbund.

Huvudsaklig finansiering av enterprenadarbeten via Havs- och vattenmyndighetens direktutlysning.

4.1 Åtgärden

Skärsjönbäcken rinner från Skärsjön genom Skinnskatteberg till Nedre Vättern. Bäcken är viktig både för sin lokala öringsstam och den potential den har som lek område för uppströmsvandrande öring från sjön. Två trummor innebar i princip definitiva vandringshinder för all fisk där de låg några hundratal meter upp från Nedre Vättern.

4.2 Resultat och genomförande

Under hösten 2022 byttes båda trummorna mot nya trummor med en placering som gör att bäcken kan ha ett ohindrat lopp genom dem. Öring sågs passera redan under anläggningsfasen.

Bild 8 En av de två trummorna läggs på plats. Foto: Malin Kjellin

4.3 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

5 Gisslarbo, Gisslarboån, Hedströmmen

Köpings kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Mälarens vattenvårdsförbund, Länsstyrelsen och Sveriges sportfiskeförbund.

Finansiering genom Fiskevårdsmedel och LOVA.

5.1 Åtgärden

I Gisslarboån nedströms Mälarenergis kraftverksdamm, Smeddammen genomförde Sportfiskarna 2018-2020 ett större projekt för att möjliggöra fiskvandring förbi två gamla dammar. Stor kulturmiljöhänsyn visades och projektet fick uppmärksamhet för det goda förankringsarbetet. Arbetet finns dokumenterat i en film:

Äntligen fritt fram i Gisslarboån! | Mälarens vattenvårdsförbund
(malaren.org)

Bild 9 Tidigare uppdammt område efter avsänkning i Gisslarbo. Foto: Viktor Kärvinge

Bild 10. Delsänkning och tröskling av dammen vid Gisslarbo nedrehammare. Foto:Viktor Kärvinge

5.2 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

6 Herr kvarn, Sagån Västerås kommun

Det här var ett projekt i samverkan mellan Västerås stad, Sagåns vattenråd, Mälarens vattenvårdsförbund.

Finansierades av Västerås.

6.1 Åtgärden

Västerås stad ägde en damm i Sagån, Sevala. Dammen var ett definitivt vandringshinder för fisk och snörde av viktiga strömsträckor från resten av ån. Dammen var en konstruktion från 1970-talet med syfte att upprätthålla en viss nivå uppströms dammen efter att den gamla kvarndammen och sedemera kraftverksdammen tagits ur drift. Efter rivningen i mars 2021 är det nu fria vandringsvägar för fisk i flera mil av Sagån, från Strömsnäs i Enköping till Sagåns källflöden i norra delarna av Sala kommun.

Uppströms dammen har påträffades sandkryparen sommaren 2021 på elprovfiske. Det var det första fyndet i Svealand.

Bild 11 En damm från 1970-tals sänktes 2021 av vid Herr kvarn i Sagån. Foto: Viktor Kärvinge

Bild 12. Ny strömnacke och stora delar av den gamla dammen bevarad. Foto: Viktor Kärvinge

6.2 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

7 Sagåns grunddammar, Sagån Sala kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Sagåns vattenråd, Sagåns sänkingsföretag Mälarens vattenvårdsförbund.

Finansierades med LONA- och LOVA-medel.

7.1 Åtgärden

I och med sänkningen av Sagån med dom från 1968 anlades grunddammar för att garantera en lägstanivå i ån. Dammarna bestod av en träspont stabiliserade av stenmassor. Dessa förstärktes under 2020-2022 med naturliga stenmassor som nu täcker över den gamla dammen ger en mer naturlig tröskel i ån.

Bild 13 En av Sagåns grunddammar. Foto: Viktor Kärvinge

Bild 14. En av Sagåns grunddammar har fått karaktären av strömnacke. Foto: Viktor Kärvinge

8 Kvarngråden, Gunnilbo, Gunnilboån Hedströmmen. Skinnskattebergs kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan markägare, Mälarens vattenvårdsförbund och Sportfiskarna.

Finansierades av projektlistan från HaV.

8.1 Åtgärden

En äldre damm i Gunnilbo hade på senare tid byggts upp för att hålla en vattenspiegel uppströms. Dammen var ett partiellt vandringshinder i ån som har ett svagt bestånd av öring. Sportfiskarna rev de modernare delarna av dammen sensommaren 2022 och öppnade sidofårar. Med ett stort markägarinflytande blev projektet mycket lyckat.

Bild 15 De modernare delarna av dammen plockas bort. Kvarngården. Foto: Viktor Kärvinge

Bild 16 Dammen vid Kvarngården, Gunnilbo efter åtgärd. Foto: Viktor Kärvinge

8.2 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

9 Korslöt, Valstaån, Köpingsån Köpings kommun

Det här projektet var ett samarbete mellan Köpings kommun, Mälarens vattenvårdsförbund och Sportfiskarna.

Finansierades av Sportfiskarnas LOVA-projekt Fritt fram samt av Köpings kommun.

9.1 Åtgärden

Köpings kommun ägde en gammal damm i Valstaån vid Korslöts golfbana. Halva dammen, den del som i moderntid var pågjuten med betong tog bort i samarbete mellan kommunen och Sportfiskarna.

Uppströms finns ett av de mycket få områden i Västmanlands län som hyser den utrotningshotade flodpärlmusslan.

Bild 17 Den ena delen av dammen plockas bort. Korslöts golfbana. Foto: Viktor Kärvinge

9.2 Planerad uppföljning

Elprovfisken kommer genomföras för att följa upp effekten av åtgärderna.

